

GÁL KATALIN

GYORSTALPALÓ TÁRSADALMI PROBLÉMÁKBÓL DIÁKOKNAK, POLITIKUSOKNAK, EGYÉB SZAKMABELIEKNEK

Péter László: *TP 5.0 Elmélet és empiria öt globális társadalmi probléma vizsgálatában.* Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 2009, 402 oldal

A *TP 5.0*-ban új szakterületen landol a tőle megszokott stílusban a szerző, Péter László. Társadalmi problémák szociológiai megközelítését és magyarázatát célozza, ez pedig merőben új perspektívákat rejteget, hiszen az erdélyi szakirodalom szinte alig, de általában a magyar szociológiai szakirodalom sem bővelkedik a társadalmi problémák szociológiája tematikában íródott munkákkal. Péter László az amerikai szerzői gyakorlatot és mintákat bátran ötvözte a hazai egyetemi jegyzetírói szokásokkal, ennek eredményeképpen mind tartalmi, mind pedig formai tekintetben egy felhasználóbarát könyvet írt a szakmai és laikus olvasóközönség számára.

Az öt globális társadalmi probléma – globális ökológiai problémák, terrorizmus, egyenlőtlenség és szegénység, városi társadalmi problémák – bemutatását körülöleli egy átfogó elméleti megalapozás, valamint egy úgynevezett *Gyorstalpaló lusta diákoknak*, kimerítő könyvészzettel, hasznos linkek tárával, fogalomtárral, név- és tárgymutatóval.

A *TP 5.0*, ha csak átlapozzuk, már árulkodik a szerkezetről és tartalomról: minden fejezet a bevezetőben tartalmazza a fontos kérdéseket, amelyekkel olvasás során szembesülünk, és amelyekre választ kapunk, a fejezetek végén rövid összefoglalót is találunk, kulcsfogalmakkal, közvetlen vagy közvetett környezetünkben vett empirikus példákkal.

A társadalmi problémák szociológiája az a diszciplína, amely szorosan együttműködik más szociológiai és nem szociológiai szakágazatokkal, hiszen egy komplex jelenségcsoporthoz magyarázatára törekszik. Ennek eredményeképpen a rokon tudományok csoportjába sorolhatjuk (a teljesség igénye nélkül) az antropológiát, a közgazdaságtudományt, a jogtudományt, a szociális munkát, a lélektant, de nem feledkezhetünk meg a várostervezéshez és városfejlesztéshez kapcsolódó szakágazatokról, például urbanisztika, területfejlesztés és területrendezés, vagy egyes természettudományokról, mint például a földrajz és ökológia. Ugyanakkor a társadalmi problémák közpolitikai hozadékát is ki kell emelnünk, hiszen aktuális témákat magyarázó tudományos igénnyel (a társadalmi probléma léte éppen azon áll vagy bukik, hogy milyen mértékben válik a mindennapi közbeszéd kiemelt témájává, azaz ha a megfelelő közegben kezd el tematizálódni egy jelenség, akkor elnyer-

heti a társadalmi probléma státuszt). Ezzel rá is mutattunk a társadalmi problémák funkciójának egyik sajátosságára, azok gyakorlati voltára, ezen túlmenően pedig sajátosságait tekintve egy empirikus, objektív, interdiszciplináris és konszolidált diszciplináról beszélünk. Fő funkciói a megismerési és információ-szolgáltatói funkciók, melyek öt konkrét szerepben nyilvánulnak meg: az első a probléma kiterjedésének mérésében, azaz az objektív állapotok vizsgálatában, a második szerep a probléma szubjektív komponensének feltárásában, a harmadik a társadalmi beágyazottság kutatásában, a negyedik a lehetséges megoldások körvonalazásában, az ötödik szerep pedig a következmények magyarázatában ragadható meg.

A társadalmi problémák elméleti kontextualizálását az objektivista (miszerint a társadalmi probléma egyszerűen megállapítható tény) és szubjektivista (miszerint nézőpont kérdése, hogy mi számít társadalmi problémának) szemléletek metszéspontjába helyezi el a szerző. Ezek alapján, egy átfogó körképben, a társadalmi problémák fókuszából ismerkedhetünk meg a három fő paradigmával, ezek pedig: a funkcionalista, konfliktualista és szimbolikus interakcionista paradigmák.

A *funkcionalista* (vagy strukturalista-funkcionalista, szerkezet-funkcionalista) paradigma megközelítésében a társadalom egy statikus rendszerként képzelhető el, melynek alkotóelemei egymással kapcsolatban állnak, konkrét szereppel, funkciókkal. Ennek értelmében a társadalmi probléma a rendszer egyes elemeinek meghibásodásaként értelmezhető: olyan alkotóelemek, amelyek zavarják, megnehezítik a társadalmi rendszer működését, veszélyeztetik a társadalmi egyensúlyt a maguk diszfunkcióival. Az ide sorolható, a társadalmi problémák kérdésköréhez kapcsolódó bemutatott elméletek: Durkheim patológia-elmélete (Durkheim 1978), a Chicagói iskola társadalmi dezorganizáció-elmélete (Thrasher 1927; Wirth 1928; Thomas–Znaniecki 2002, 2003), Merton funkcionalista elmélete (Merton–Nisbet 1961, 1966). A *konfliktualista* paradigma értelmében a társadalom a változás és konfliktus terepe, ahol az objektív érdekek, a hatalomhoz fűződő viszony vezérel, így a társadalmi problémák ebben a kontextusban a domináns és marginális csoportok küzdelmének és konfliktusainak eredményei. A bemutatott fő konfliktualista elméletek a következők: a marxi elmélet (Marx 1955), az értékkonfliktus-elmélet (Fuller–Myers 1941), valamint a kritikai elmélet (Habermas, 1994). A *szimbolikus interakcionista* paradigma az előzőektől eltérően nem makro-, hanem mikroszinten, azaz az egyén szintjén vizsgálja a társadalmi folyamatokat, ennek eredményeképpen pedig a társadalmi problémák az egyének objektív valóságokhoz kapcsolt szubjektív percepciójaként értelmezhetőek. Az e paradigma égisze alá sorolható legfontosabb elméletek a címkézés-elmélet (Becker 1963, 1966), valamint a kollektív definíciós elmélet (Goffman 1981). A klasszikus elméleteken túlmutat a szintézistörékvések kategóriájába tartozó természettörténet-elmélet, melyet a

Spector és Kitsuse (1973) neve fémjelez, az összehasonlító új elméletek atyja pedig Ritzer (2004).

A tudományosság elvét szigorúan követve a szerző nem tér ki a lehetséges meghatározások kihívásai elől. Mielőtt gondosan felleltározná a definíciók tárházát, kiindulópontként azt a kérdéskört tisztázza, hogy mit nem nevezünk társadalmi problémának. Ennek értelmében nem tekintjük társadalmi problémának azokat a helyzeteket, amelyeknek megoldása egyéni kompetencia kérdése és az egyén önálló ellenőrzése alatt áll, vagy amelyeket senki nem tekint problémásnak, vagy amely helyzetek nem befolyásolhatóak egyének által. Ugyanakkor a „nem társadalmi probléma” kategóriáról, helyzetekről nem szabad megfeledkeznünk, hiszen bármikor valódi társadalmi problémák jelzőivé válhatnak. A meghatározások közös kiindulópontja az a kijelentés, miszerint a társadalomban észlelhető zavarokat, azok következményeit és az ezekről alkotott értelmezéseket társadalmi problémáknak tekinthetjük. Különböző perspektívából (szerep, intézményi, társadalmi), illetve származásuk szerint (funkcionális, strukturális, véletlen) kategorizálva a társadalmi problémák típusait, jutunk el a végső meghatározáshoz: „társadalmi problémáknak azokat a társadalmi feltételeket és állapotokat tekintjük, amelyeket jelentős számú egyén vagy befolyásos egyének egy csoportja nemkívánatosnak, a maguk értékeivel és normáival ellentétesnek tekint, valamint egyetértenek a feltételek megváltoztatásának lehetőségében” (Smith-Fontana 1982:27, In: Péter 2009). A szociológia az egész társadalom működése szempontjából értelmezi a társadalmi problémákat, ezért hangsúlyozott a társadalmi feltételek és állapotok vizsgálata, ezen állapotok közvéleménnyel való elfogadtatása (*konverzió*), a befolyásos egyének léte, akik megoldandó kérdéssé konvertálják a feltárt problémát. Valójában ezzel a meghatározással a társadalmi problémák úgynevezett életciklusát (vizsgálat, nyilvánosság, fontos kérdéssé való konvertálás, befolyásos egyének szerepe, megoldás) is megértjük.

A *társadalmi problémák vizsgálata* című fejezetben részletes leírást kapunk arra vonatkozóan, hogy mi számít kutatandó társadalmi problémának a szociológia szempontjából, melyek az alkalmazható fő kutatási módszerek, azaz milyen eszközök állnak a kutatók rendelkezésére a társadalmi problémák vizsgálatában, továbbá milyen szerepe van a szociológiai képzeletoerőnek a kutatási folyamatban, nem feledkezve meg végül az etikai-deontológiai kérdésekről sem.

A könyv második, legterjedelmesebb része a címben is beharangozott öt globális társadalmi probléma részletes bemutatásának van szentelve. Minden probléma-bemutatót megelőz egy személyes hangvételű esszézerű felvezetés, ezt követően *Számtábla* cím alatt megdöbbenő számadatokat tudhatunk meg a tárgyalni kívánt társadalmi problémára vonatkozóan, továbbá mítoszokat is felsorol a szerző, melyeknek megdöntését az adott fejezet olva-

sásával garantálja. Minden probléma esetében részletesen értekeznek a kiindulópontokról, az adott probléma társadalmi beágyazottságának téziseiről, elhelyezik a korábban bemutatott paradigmaticus rendben, a lehetséges megoldások és szociálpolitikai vonatkozások különféle aspektusait is bemutatja, majd *Különös esetek* címszó alatt érdekes történeteken keresztül példázza a tárgyalt problémát, végül a didaktikai rendet betartva kulcsfogalmakkal és kritikus kérdésekkel zár.

Az olvasói érdeklődés felkeltése okán nem célozom részletesen bemutatni az egyes társadalmi problémákat, inkább tallózva követem a továbbiakban is a könyv diktálta strukturális rendet. A *globális ökológiai problémák* kapcsán meg tudhatjuk például, hogy mi az ökológiai lábnyom és az ökológiai bumeráng, a Limit Tézis vagy a cornucupiánus tézis, miért olyan szimbolikus személyiség ebben a témában Al Gore, mit is jelent a fenntartható fejlődés, hogyan is végződött az elektromos kocsik esete Kaliforniában. A *Privatizált erőszak – a terrorizmus* címszó alatt a szociológia vizsgálati szempontjait, a terrorizmus átfogó társadalomtörténetét ismerhetjük meg a hidegháború és globalizáció kontextusában, részletes bemutatást kapunk a terrorizmus típusaira vonatkozóan (proxy-, szekuláris, etnonacionalista, szektariánus terrorizmus). Olyan kérdéseket feszeget, mint például mit jelent az, hogy az erőszak privatizálódott, a *Különös esetekben* a Szabad Európa Rádió elleni terrorista támadásról olvashatunk. Az *egyenlőtlenség és szegénység mint társadalmi probléma* fejezetben két társadalmi probléma részletes bemutatását olvashatjuk. Ez az a témakör, amely megteremti a kapcsolatot a szerző korábbi érdeklődési területei és a társadalmi problémák szociológiája között. Gondosan körbejárja a szerző a fő kérdést: miért válhat társadalmi problémává az egyenlőtlenség és szegénység? Ennek kapcsán olvashatunk a lakóhelyi, faji-etnikai, nemi, életkori egyenlőtlenségek társadalmi beágyazottságáról, lehetséges szociálpolitikai megoldásokról. A *Különös esetekben* a szegények mint sajátos fogyasztói célcsoport története bontakozik ki egy mexikóvárosi székhelyű globális óriásvállalat esete kapcsán. A *Városi társadalmi problémák* fejezete a tipikus és időszerű, várossal kapcsolatos problémákat veszi górcső alá, melyben Pásztor Gyöngyi városszociológus a társszerző. Alapos leírást találunk a városiasodásról, annak minden állomásáról (preindusztriális város, modern ipari város, kelet-európai urbanizáció, a fejlődő világ urbanizációja, a posztmodern globális város) és az idevágó társadalmi problémákról. Megtudhatjuk, hogy mit fed az *urban sprawl* fogalom, a rehabilitáció és dzsentrifikáció, a NIMBY vagy a LULU betűszavak, kiemelt figyelmet szentelnek a városi szegénység, a szegregáció és slumosodás kérdéskörének. Külön alfejezetben tárgyalják a gazdasági szerkezetváltozás generálta problémákat, a városi erőszak (etnikai-faji lázadások, élelmiszerlázadások), közlekedés kérdését. A *Különös esetek* a *Christiania – Szabad Város, avagy társadalmi kísérlet* példájával tárja elénk a városi létből fakadó problémákra adott válaszok egy különös esetét.

A könyv harmadik része vélhetően a diákok kedvence, a gyors tanulási recept lustább vagy időhiányban szenvedő, elfoglalt diákoknak, ez az úgynevezett *Pánik tero*, mely könnyen életbe léptethető, hiszen néhány oldalban foglalja össze a szerző a teljes „tananyagot”. Megtalálhatjuk a legfontosabb információkat az elemzett társadalmi problémák kapcsán, mely összefoglaló nem egyszerűen az előbbieket kivonata, hiszen tanulási receptet is szolgáltat. A könyvet részletes fogalomtár, könyvészet, név-és tárgymutató zárja. A gondolatébresztő filmek fejezetben a példaként említett (és nemcsak), filmek vagy dokumentumfilmek lajstromát találjuk – ez pedig jó kiindulópont is lehet tematikus filmklubok szervezésében.

Aki most találkozik először a társadalmi problémák témájával, egy nagyon jó alaptudást kap mind elméleti, mind pedig gyakorlati ismeretek tekintetében, a laikusok számára is csomagban szolgáltatja a tudást, nem kell külön módszertani vagy elméleti köteteket forgatniuk. Jól strukturált, didaktikus, és bármennyire közhelyként hangozik, hiánypótló kötetéről van szó, amely egy szélesebb olvasóközönségnek szól, nem föltétlenül deklaráltan, de sikeresen. Bár egyetemi jegyzetként adatott ki, magas fokú társadalmi érzékenységgel rendelkező nem szociológusok könyvespolcain is ott a helye e kötetnek. Különböző szakterületeken működő szakértők – újságírók, jogászok, területfejlesztők, városfejlesztők, politikusok – számára alapkönyv lehet. Széleskörűen informál, követi a szakma alapelveit, a szakdiszciplína követelményeit figyelembe véve kontextualizálja a felvázolt társadalmi problémákat, érdekes adatokkal, történetekkel, a mindennapi életből vett példák, filmekkel, dokumentumfilmekkel fűszerezi a nyers információkat. Péter László eme kötetével újabb várakozásokat és elvárásokat is támaszt mind a szakmai, mind pedig a laikus olvasóközönségben: várjuk a folytatást, a *TP 5.1*-et.